

JEDOVATÉ MUCHOMŮRKY, BEZCHYBNÉ BLICKY A SMUTEK ROBERTA FISCHERA

~ *Vlastimil Hort* ~

Kolébka a rakev. Obě jsou ze dřeva. Padesát let je hodně a nic. Šachovnice je též ze dřeva...

Kdy jsem vlastně legendárního Američana poprvé spatřil? Hraje se utkání USA – ČSSR na šachové olympiádě v Lipsku v roce 1960. Fischer má sice volný den, ale velice ho zajímá moje partie s jeho krajanem Weinsteinem na čtvrté šachovnici. Přišla rozhodující fáze, časová tíseň. Dostávám vidli na obě věže a dámu. Zběsile se na soupeře vrhám se zbylým vojskem, Weinstein chybuje a Fischer se chytá za hlavu. Zachycuji jeho pohled, který je velice výmluvný: „Kdybych měl černé figury já, dopadlo by to jinak!“

Olympiáda Varna 1962. Z dálky sleduji vzestup mladíka z mé generace. Je sám a sám, nemá trenéry ani státní podporu. Každý si tehdy přehrával partii Botvinnik – Fischer z varnské olympiády. Začínám mu zarytě fandit. I na dálku. Stává se mým idolem. Olympiáda ve Varně 1962 končí. Sedíme v autobuse a čekáme. Na koho? Všechna místa jsou obsazena. Ve dveřích se objevuje veliký modrý lodní kufr. Heinz Donner říká: „Bobby, teď budeš stát, anebo si sedni na kapotu.“ Bobby neříká nic. Já si při nejbližší příležitosti kupuji „loďák“ à la Fischer.

Mezipásmový turnaj Sousse 1967. Fischer se účastní a hraje pár partií. Pro neshody s mezinárodní šachovou federací FIDE turnaj opouští a jeho výsledky jsou anulovány. Jeho stálý americký rival Samuel Reshevsky se dokonce kvalifikuje do kandidátského turnaje. Sleduji Fischera z dálky, ale pozorně, a přehrávám přepečlivě jeho partie. V turnaji končím na 6. – 8. místě a je mi líto, že Robert Fischer turnaj nedohrál. Kdo by byl asi první?

Sláva! R. F. se cítí skvěle v Jugoslávii. Ve Vinkovcích se nadšení organizátoři v roce 1968 postarali o skvělou startovní listinu a četli budoucí hvězdě každé přání z očí daleko předem... Fischer bydlí sám v superluxusní vile, my ostatní v motelu Kunjevci. Těž krása! Přejdeš silnici a jsi ve slavanských lesích. Houby rostly, „až přšelo“. Udělal jsem s kuchařem „deal“ a kuchař připravoval houby v nejrůznějších variantách. Vracím se s vrchovatým košíkem. „How are you? What is this?“ ptá se Fischer, který byl v Kunjevcích čistě náhodou na obědě.

Jsme domluveni. Bobby dostává košík a nůž a přecházíme silnici. Zamlčel jsem mu, že právě včera v témže lese kolem mě přeběhla bachyně s pěti mládaty. Otočila hlavu a výhružně se dívala mým směrem. Asi byla ve velké časové tísní. Nechala mě jít.

Nedovoluji si tvrdit, zda-li byl R. F. v lese poprvé. Kolem nás plno hub a já se nestačím divit. Místo pravých hřibů putují do druhého košíku ty červené s bílými tečkami a další jedovatiny.

Petrosjan – Fischer, Moskva 1958

Můj guru, jehož všechny partie si přehrávám, si asi dělá legraci, usuzuji. Vycházíme z lesa. Měla ona bachyně před budoucím mistrem světa respekt? Už tam nebyla. Kuchař rozumí trochu anglicky a já mu říkám, že pokrm z hub jíst nebudu, protože každý den a ještě jeden k tomu je i pro toho největšího gurmána příliš. Předtím jsem velice názorně Bobbymu vysvětlil, co by se stalo, kdyby... Turnaj by možná ani nedohrál, neřku-li vyhrál. Protože ho nosili ve Vinkovcích na rukou, jsem si jist, že by mu lékaři věnovali tu nejlepší péči při pumpování žaludku.

Robert můj rozhovor s kuchařem, kterému dávám pokyny, jak hříby připravit, sleduje. Rudne a pak slyším jeho slova jako dnes: „Vlastimil, you first!“ Pojídám telecí na hříbkách, Fischer sedí před plným talířem a čeká.

Pije mléko a až po dobré půlhodině se pouští do hříbové hostiny. Měl ke mně důvěru?

Patřil jsem k hrstce řidičů, kteří ho mohli vozit v osobním autě. Podmínka? Moje erosmička nesměla mít na tachometru více než 70 km. V tom okamžiku odkládal Bobby svou všudypřítomnou kapesní šachovnici a začínal se bouřit.

Mám pozvání do jeho luxusní vily. Jaké překvapení. Vidím dva u šachovnice. Jakýsi mladík, totální začátečník, dostává od Fischera bleskově mat, figury jsou však velice rychle znovu nasazeny, mat skoro o pár tahů dříve... „Co si myslíš, Vlastimile, mám mu nechat jednu partii zremizovat?“ Odcházím beze slova k bazénu v zahradě, Bobby se potí a hraje ještě několik partií.

Jeho šachový vzestup pokračuje. Sovětská šachová velmoc dostává zdatného soupeře. R. F. se v Jugoslávii cítí jako ryba ve vodě... a analyzuje. Bez sekundantů. Sám a sám.

Po turnaji v Záhřebu 1970 jsme pozváni na výletní loď. Fischer je opět hlavní hvězda. Griluje se, zpívá se, pije se, zkrátka párty. Fantastické tělo velkého maestra skočí sem tam do vody, nepouští z rukou svou kapesní zastrkávací šachovnici, před sebou má sklenici studeného mléka a objednávka masa stíhá objednávku masa.

Fischer je výborný plavec, žije bez alkoholu dlouho do noci, poslouchá Beatles a Bee Gees a než usne, bere do ruky činky. Má rád americký fotbal a nenávidí golf. Slyšel jsem od něj na vlastní uši: „Oni strkají míček do důlku a berou za to obrovské peníze.“ Já to interpretuji jako určitý výraz jeho sociálního smýšlení a možná i začátek jeho nesnášenlivosti s vrchností.

Utkání SSSR – Zbytek světa 1970. Sláva! Mohu být při tom. Na čtvrté šachovnici. Tak vysoko? Fischer trval na tom, aby byl Hort čtvrtý. Sám přenechal bez komentáře a sporu jedničku Bentu Larsenovi. Proč? „Idea zápasu se mi líbí,“ odpovídá. Drtí Petrosjana 3:1. Veliký Tigran připomíná v zápase králíčka před krajtou.

Fischer drží kapesní zastrkávací šachovnici a snaží se něco nalézt v Grünfeldově indické. Petrosjan mu bílými partie remizuje a to se Bobbymu nelíbí. A Fischer analyzuje sám a sám. Letíme společně do Herceg Novi, kde se po skončení zápasu SSSR – Zbytek světa má konat bleskový turnaj. Letíme průtrží mračen a let je velice neklidný. Sedím vedle mého idolu, jehož partie znám jako vlastní boty. Letadlo skáče, Bobby se potí. Na co asi myslí?

Keres – Fischer, Turnaj kandidátů Bled 1959

Ještě zpět do Bělehradu. V hotelu Metropol všichni hrají šachy. Přichází nečekaná pozvánka od nestora Miguela Najdorfa. Je hodina před půlnocí před volným dnem. Miguel se rád chlubí. Remizoval s Talem 2:2 a ukazuje nám, jak krásně hrál. Náhle přejímá taktovku R. F. Demonstruje, jak to šlo lépe, odhaluje nepřesnost za nepřesností, jeho kritika je neúprosná. R. F. zná všechny sehrané bělehradské partie z paměti. Miguel Najdorf říká: „You are genius, Bobby.“ Já nemám slov. Patřím k nim a to je hlavní.

Najdorf mi nabízí svůj bar k dispozici, Fischer objednává půl litru mléka a krvavý steak a začíná klání v bleskových partiích, které trvá do půl sedmé do rána. Kdo vyhrává, sedí, při remíze je to černý. Hrajeme jen o čest, ale Najdorf za celou noc vyhrává jen se mnou a já mám pocit, že kdyby R. F. chtěl, u šachovnice by seděl nepřetržitě. Pokud si dobře vzpomínám, za celou noc jsem nad ním dvakrát vyhrál. Nu což, malou rošádu kvůli toaletě provede jednou každý.

Ráno jdu rovnou na snídani. Jsem šťastný. Šachy jsou nádherná neškodná droga. Jsou „všechno“, jen žádný sport!

V Herceg Novi Fischer samozřejmě bleskový turnaj hladce vyhrává... Je možné, že roky 1968 – 1970 (jugoslávská perioda) patřily k nejkrásnějším v životě tohoto samotáře, autodidakta, rebela, anarchisty a génia.

Šachová olympiáda v Siegenu 1970. Fischer hraje pod svými možnostmi a prohrává s Portischem a Spasským. Na partie chodí zásadně později. Vyhýbá se fotografům a tisku. U partie je neuvěřitelně korektní. Zapisuje krasopisně. Mozart měl též partitury bez škrťů. Tah za tahem. Je vyloženě příjemný soupeř. Jsem v šílené časové tísní. R. F. však kupodivu nehraje přesně, ale jeho chování gentlemana se dá srovnat jen s vystupováním Paula P. Kerese. Ano, pokud R. F. již seděl u šachovnice, byl rytířem bez bázně a hany.

Spasskij – Fischer 1972. Zápas ideologií. Fischer prohrává 0:2, v první partii diletantsky nastavuje střelce a ve druhé se nechává zkontumovat, ale potom soupeře drtí, doslova mu láme jeho ego. Ať žije nový král! V téže době vyhrává americký plavec Mark Spitz sedm olympijských medailí.

Oba pánové vystupují později ve velice dobře sledovaném televizním pořadu. Mark Spitz se okamžitě nechá koupit reklamou, Robert Fischer odmítá a nenechá se zlákat ani žiletkami ani mlékem či nabídkou hotelového řetězce Las Vegas.

Chcete-li mě vidět u šachovnice, plaťte, páni manažeři, za krásu samotné šachové hry, uznejte, že šachy se nejméně vyrovnají golfu! Fischerův zjev a jeho názory uhlazují cestu „pravému“ šachovému profesionalismu a podmínky pro profesionály i společenské uznání šachové hry jako zábavy královské mají od roku 1972 na Západě jasně vzestupný trend. Jinými slovy: jako šachový profesionál dlužím Robertu Fischerovi nejméně jednu svíci ročně. Ano, chodím jako ateista do kostela, pokleknu u sv. Antoníčka a vzpomínám, medituji a děkuji, že jsem mohl hrát šachy právě v oné době. Američané objevili existenci šachu právě díky zápasu Spasskij – Fischer. Kolik nových nadšenců vstoupilo na kolbiště černobílých polí! Ano, Bobby dodal hobby! Láska k černobílým polím na celý život!

Při turnaji v St. Antoniu v Texasu v roce 1972 se R. F. objevuje nena-dále jako novopečený mistr světa v roli kibice. Sedím vedle něj v kongresovém centru, kde se představuje World Wide Church. Výklad bible dle Mr. Armstronga mi byl cizí. Fischer držel onoho večera křečovitě bibli v ruce, oči zavřené. Cítil jsem tehdy vztah kazatel – věřící nevě-řičně na vlastní kůži. Fischer promluvil za celý večer pár slov. Pár dní poté pozval jeho švagr Gligoriče a mě ke slavnostní večeři. Hodovali jsme v mexické kuchyni a atraktivní mladý muž v perfektně padnoucím obleku působil naprosto normálně.

Hovor se točil k možnosti opakovat zápas mužstev SSSR – Zbytek světa, který se v Bělehradě v roce 1970 tolik líbil. V turnaji jsem hrál mizerně, ale onen večer dal zapomenout. Zeptal jsem se všetečně, s kým že to bude šampion tentokrát na první šachovnici hrát, a dis-kuze se znovu rozproudila.

Zlom. Nedovedu si náhlou absenci a posléze Fischerovu rezignaci a jeho pád do abnormality vysvětlit. Evropa – Amerika nejsou geo-

Fischer – Tal, olympiáda Lipsko 1960

graficky sousedé, stávám se jen konzumentem novinových zpráv o extravagantním mistru světa. „Řekl ten, řekl onen, blablaba.“

Fischer se izoluje, s FIDE je ve stálém sporu, ztrácí titul. Přikláním se k názoru, že s Karpovem se stejně nechtěl utkat. Strach určitě neměl, ale začaly ho zajímat nešachové problémy.

Roky jdou. Že by se ztracený syn umoudřil a vrátil se? FIDE ruší přerušené partie. To je dávná Fischerova idea. Šachy jsou hra individuální a pouze jeden, bez nápověd sekundantů, má vést partii od prvního do posledního tahu. Reformace šachu se nikomu v celé historii nezdařila jako Fischerovi. Random Chess či Fischerovy šachy či šachy 960 jsou dokonce zdařilou alternativou k šachu klasickému. Fischer vymyšlí dodatkový čas – za každý provedený tah se přidává na hodinách automaticky předem stanovený časový obolus. V jednoduchosti je krása! Fischerův patent na přídavek času umožňuje ukončit klasické partie dříve, bleskové partie dostávají „fair play“ charakter a i rapid šach je při přídavku spravedlivější. „Pokud dostanu za každý tah pět vteřin,

nemůže mě soupeř ‚ublicat‘, ale musí doopravdy vyhrát hlavou, a nikoli rukou.“ Bravo, Bobby.

Fischer investuje nemalé částky do projektu perfektních šachových hodin a marně si láme hlavu nad existencí remízy. Je mu jasné, že v hokeji existuje pravidlo náhlé smrti, v kopané prodloužení a penalty, v tenise tie-break. Co se má však dít v klasickém šachu, pakliže se soupeři rozejdou smírně? On, který krátce a bez boje nikdy neremizoval, nenachází řešení. Existuje však vůbec nějaké?

Jeho matka, paní Verena Fischerová, končí v ústavu pro duševně choré. V roce 1993 mě cosi žene a nutí do Budapešti. Ve světě šachovém i nešachovém se za těch 20 let, co jsem Roberta neviděl, mnoho změnilo. Noční vlak Praha – Budapešť. Nevím, zda mě vůbec exšampion přijme. I k mému uchu samozřejmě doléhají hrůzné zprávy o jeho politických názorech. Chci se přesvědčit na vlastní uši a oči.

Mnoho telefonátů; můj kontakt pomohl zprostředkovat mezinárodní mistr Jánoš Rigo. Sraz je jeden podvečer v lázních. Sedím v páře a čekám. Jako mladý jinoch jsem četl rád knihu Tři mušketýři po 20 letech. Fischer se objevuje pozdě a dává mi 7 minut fóra. „Vlasti,

Zbytek světa vs SSSR, Bělehrad 1970

is that you?“ Konstatování, či otázka? V mlze rozeznávám obrysy, již lysinku na hlavě a hmotnou, korpulentní postavu.

V následujících hodinách a celý příští den hovoříme o všem. Můj dojem? Vlastimile, máš před sebou psychicky nemocného člověka, který ztrácí pojem reality a uzavírá se do vlastního světa. Druhý den mě Bobby vyprovází na vlak. Je už večer. Baseballová čapka, vidím stále jeho pomněnkové, pomalu mrkající oči. „Budu telefonovat,“ slibuje. A já se toho bojím.

V nočním vlaku do Prahy nemůže jeden cestující zavřít ani jedno oko. Úcta, respekt a loajalita mi nedovolují pravdivě reprodukovat obsah našich budapeštských debat. Neodporoval jsem mu, jen velice pozorně naslouchal. Byl jsem zděšen. Ve vlaku jsem si připadal jako vodník z Rusalky. Jeho dcera, krásná víla, se proměnila v bludičku. Nechci však čtenáře nechat bloudit bez pomoci. Dodávám proto k zamýšlení tvrzení, že ten, kdo, ač obdařen logikou až na půdu, popírá holocaust, má jít do.....

Těch pět teček si může čtenář doplnit podle libosti a vlastního uvážení a) českým výrazem, b) blázincem, c) žalářem.

Fischer – Petrosjan, Zbytek světa vs SSSR, Bělehrad 1970

Robert Fischer se stal aktivním nepřítelem státu Izrael.

Příští týden zvoní v Kolíně nad Rýnem telefon. Je půl druhé ráno. „Hello, it is me, Bobby. Death to all Jews.“ (To jsem já, Bobby. Smrt všem židům.) Pokládám sluchátko. Jsem neskonale smutný. Řinčení telefonu se následující dny opakuje. Hrůza, jaká hrůza! Tříkrát běda! Je mi jasné, že pro Roberta Fischera přestávám existovat.

Nemocný exmistr světa, geniální šachový logik a analytik dostává islandské občanství a vymyká se americké justici. Když zavřít, tedy do sanatoria pro duševně choré. Tak bych já doplnil a nahradil oněch pět teček v předchozí pasáži. Přeji mu z celého srdce, aby v Japonsce, která ho doprovází, našel vhodnou partnerku.

17. ledna 2008. Zpráva otřásla celým kulturním světem. Odešlo od nás velké šachové slunce.

Duben 2008. Boris Spasskij, Lájoš Portisch, Fridrik Olafsson, Pál Benkő, William Lombardy, Vlastimil Hort. Malý, zapomenutý vesnický islandský hřbitůvek. Jednoduchá kaplička. Pietní uctění památky nezapomenutelného největšího geniálního mistra všech dob. (Prosím, uznávám i jiná jména.) Řeč nám zadrhává. Jako nejmladší dostávám poslední slovo. Kolem se procházejí koně, sem tam přeletí racek, země je zamrzlá a ruce mi mrznou. Přidávám tři žluté růže. Myšlenka a známá skutečnost, že genialita a šílenství se doplňují, jsou neodbytné.

Rackové se radují z náhlého slunce a chechtají se vysoko nad námi.

